

MASARYKOVA UNIVERZITA

Fakulta sociálních studií

Katedra Sociologie

SOC560 Sociologický výzkum

Výzkumná práce

**Etnografický výzkum vztahující se k udržení pozitivní sebe-hodnoty
žebrajících**

Konečný Adam (UČO 427050)

15.6 2017

Úvod

Podle Lynche (2005) je pouliční žebrání často považováno jako projev anti-sociálního chování (Lynch 2005). Avšak přítomnost žebráků lze sledovat na více úrovních. Žebrající může být chápán jako indikátor rozsáhlejších společenských nešvarů, zároveň jejich zvýšená přítomnost v určitých oblastech může odradit ostatní občany navštěvovat tyto lokace (Clapper, 2012: 1). Žebrání sebou nese sociologické konotace s pojmy jako je chudoba, nedostatečná vzdělanost, či bezdomovectví, čímž v sobě uzavírá společensky aktuální témata, přestože tradice žebrání je datována až do starověku (Bello et al. 2012).

Cíl práce

Cílem mého výzkumu je vnést hlubší pochopení do života žebrajících, kteří jsou ve své „podřadné“ roli vystavováni zranitelnosti, skrze svou neprestižnost a obecnou nepřijatelnost žebrání jako celosvětově rozšířeného fenoménu. Studie je prvotní fází dlouhodobého výzkumu, jenž nese pracovní název „šťěstí u žebrajících“. V tomto pilotním výzkumu jsem se zaměřil na každodennost a přirozenost žebrajících.

Mým primárním záměrem je snaha o pochopení mechanismů, skrze které si žebrající zachovávají svou důstojnost a sebe-hodnotu, jenž úzce souvisí jak s úrovní žitého štěstí, tak také s dlouhodobou spokojeností. Inspiraci jsem shledával ve studii „STRONGER THAN DIRT: Public Humiliation and Status Enhancement among Panhandlers“ (1999), v níž autor Lankenau reflektuje způsob oblékání či tvorbu dlouhodobých vazeb, skrze které dochází k vyjednávání vlastní sebe-hodnoty. Mým cílem je tudíž snaha o nalezení dalších možných mechanismů a strategií, skrze které je udržována vlastní důstojnost a sebe-hodnota na úrovni každodenních interakcí.

Výzkumná otázka, jenž je zároveň i linií mé první fáze výzkumné práce, jenž předchází sběru polostrukturovaných rozhovorů zní:

Jaké mechanismy, strategie a proměnné se podílejí na jednání žebrajících za účelem dosažení vyšší spokojenosti?

Přestože je výzkumná otázka komplikovaná a nejednoznačná, odráží se v jejím stanovení snaha o prohloubení přehlížených faktorů, jenž mohou dopomoci ke konkretizaci obecných cílů finálního výzkumu. V mnou představené studii neočekávám konkrétní exaktní závěry, tudíž nejednoznačnost stanovené otázky slouží ke snaze o nalezení nových souvislostí, jež by mohly být přehlíženy při designu závěrečného výzkumu.

Metodologie

V etnografické studii jsem se snažil po vzoru Atkinson a Hamersley (1995) analyzovat data kontinuálně v závislosti na nových závěrech, jenž byly systematicky doplňovány o nově vnesené poznatky směřující k závěrečné reflexi (Atkinson, Hamersley 1995). Svým přístupem jsem se snažil zdůraznit souhrn mezi proměnnými, které se nachází v přirozeném kontextu. Z tohoto důvodu se

etnografové obecně vyhybají předpokladu apriorních konstrukcí či vztahů, namísto toho doufají v teorii, jež má vysvětlovat získaná data. Avšak LeCompte a Goetz (1982) také zdůrazňují, že etnografický proces je osobností, tudíž žádný etnograf nepracuje shodně (LeCompte, Goetz 1982).

Souběžně dochází k ovlivnění dat statusem a rolí výzkumníka. Sieber zdůrazňuje, že etnografická data jsou závislá na sociálním vztahu výzkumníka se subjekty pozorování. Tudíž by měla být výzkumníkem dostatečně reflektována role a status v rámci zkoumané skupiny (Sieber 1981). Například výzkumník v roli přítele má možnost přístupu k informacím, jež jsou limitovány svým přístupem ostatním, avšak zároveň dochází i k výraznějšímu zkreslení výzkumníkovým zásahem, jež musí být detailně reflektován (LeCompte, Goetz 1982).

V rámci mého osobního stanoviska ke zkoumaným respondentům jsem se snažil zaujmout neutrální přístup o roli, tudíž jsem se v této fázi výzkumu nesnažil konstruovat plánované, strukturované rozhovory. Oproti tomu jsem se snažil pokračovat v neformálních rozhovorech, do nichž jsem vstupoval až po oslovení konkrétními jedinci. Tímto způsobem jsem se snažil neintervenovat do každodenní reality respondentů, ale naopak jsem se chtěl pouze pasivně podílet na jejich každodennosti skrze jejich vědomou volbu mě oslovit.

Pro výběr sledovaného vzorku populace jsem využil metodu "outcropping". Tento systém výběru je nejběžněji používaný při etnografických výzkumech deviací, a tudíž je cílen pro podchycení kontextu, v němž s nejvyšší pravděpodobností zastihneme respondenty ve svém přirozeném prostředí. Výzkumníkovou rolí je tudíž lokalizovat sítě, v nichž se budou v mém případě žebrající s nejvyšší pravděpodobností vyskytovat a v těchto místech dále postupovat v pozorování (Lee 1993). Způsob, jímž byla sbírána data odpovídá tvorbě takzvaných „jotting notes“ jež byly s odstupem času přepisovány do „full notes“ (Emerson, Rachel, Fretz 1995: 49-52).

Teoretické zarámování

Ve své studii vnímám po vzoru Deana a Melrose (1999) žebření jako „získávání dobrovolných jednostranných darů na veřejných místech“ (Dean, Melrose 1999:83-85). Štěstí, spokojenost, sebehodnotu a další vlastnosti spojené s kvalitou života ponechávám bez konkrétních definic, jelikož cílem práce je snaha o nalezení nových vztahů, což by přesným vymezením těchto aspektů zkreslovalo žádanou komplexnost získaných závěrů. Kořeny svého přístupu shledávám v symbolickém interakcionismu (Blumer 1986). Cíl této tradice je pochopení komplexního světa žitých zkušeností z pohledu těch, kteří je prožívají (Schwandt, 2008: 118).

Výsledky analýzy:

Alternace, možnost výběru a senzibilita

Terénní poznámky, hlavní nádraží Brno, 8.7 2017. :

Muž ve věku 32 let se mě se zaujetím pozoruje. Rozvzpomínám si, že jsem se s ním dnes střetl, když mě před pár hodinami aktivně oslovoval na Zelném trhu o finanční výpomoc. Předešlá interakce probíhala nenuceně, přestože jsem odmítl žebrajícímu darovat peněžní obnos. Když jsem podruhé spatřil muže s vitální tělesnou konstitucí, v očích se mu zračilo nadšení.

„Jste velmi citlivý, toho jsem si všiml už podle Vaši rovné chůze, a toho, že jste mě hned poznal“, chválil muž mou údajně „ctnostnou povahu“, přestože opět neobdržel z mé strany jakýkoli dar.

Při prvním kontaktu jsem se dozvěděl, že obývá brněnské veřejné prostory po dobu dvou týdnů. Avšak co se týče aktivního žebření, své strategie pro zisk obživy shrnoval neúspěchem.

A: „A jak se vám daří získávat peníze? Pomáhají Vám oslovení lidé?“ (optal jsem se vážným tónem)

B: „Nedaří – lidé mají strach. Bojí se, že budou okradeni, až budou vytahovat své drobné z peněženky.“

Při druhém setkání jsem si evokoval pohledy kolemjdoucích, jenž se bojí vytáhnout své peníze. Muž však neprojevoval známky nebezpečnosti, nepoužíval sprostý slovník, a přiznal se, že nepije i nekouří, aniž by se tím nějak vychloubal. Zkoumanému jedinci jsem navrhl, zda by nebylo lepší, když budou potenciální obdarovatelé mít možnost vhodit peníze do předpřipravené nádoby (klobouku), čímž si udrží vyšší osobní prostor, a tudíž se nebudou cítit tak ohroženi při vytahování své osobní hotovosti.

A: „Takže by Vám bylo nepříjemné jen pasivně sedět a čekat?“

B: „Vyhovuje mi chodit a oslovovat lidi“.

Přestože mi chybí kompletní záznam výpovědi, muž generalizovaně tvrdil, že preferuje vlastní svobodu. Pasivitu si spojoval s méněcenností, a také zvýznamňoval aspekt svého věku, jenž pokládal za nejvyšší překážku vzhledem k pasivnímu žebření. Ačkoli neměl zájem se držet mé rady, bylo pozorovatelné, jak nad nápadem s kloboukem chvilkově přemýšlí.

V průběhu konverzace k nám přistoupil zřejmě žák základní školy, jenž se s mužem znal. V průběhu jejich konverzace zkoumaný respondent prohlásil: „Ale ty jsi slíbil, že tady se mnou budeš do devíti hodin večer!“ Z interakce jsem vyvodil, že přestože jsou pro muže peníze podstatné, upřednostňuje pocit sounáležitosti, jenž je spojován s kvalitou provedených interakcí, spíše než s obdrženou částkou.

Terénní poznámky, poblíž Armády spásy, Brno, 3.7.2017. :

Přestože muž ve věku vyšším než 60 let se svým chováním žebření vymezoval, podílel se na výsledném obrazu pouliční ekonomie, jak již známostmi spojenými s pobytem v Armádě spásy, tak i svým způsobem života charakteristickým pro třídu nejchudších (Vašát 2012: 251-252).

Při cestě zpět domu ze supermarketu se mi v cestě objevil postarší muž zanedbaného vzhledu s bosýma nohama, jehož primárním cílem bylo si popovídat. Jelikož jeho den měl volný spád, nenuceně se přizpůsobil mé trajektorii, při níž jsme vedli asi dvacet minutový rozhovor. Zdůrazňoval pomoc strejdy, jenž mu poskytl částku 25 tisíc korun, poté co ukončil vztah se svou ženou. Přestože se

chlubil výčtem finančních zdrojů ve formě kreditních karet a spoření, svůj život na ubytovně (předtím půda v kostele u Kapucínů), spojoval i se strategiemi, jenž jsou charakteristické pro rutinizované chování bezdomovců. Na rozdíl od žebrání se nevymezoval probírání odpadků.

A: „A našel jste někdy něco cenného?“ (ptám se z vlastního zájmu)

B: „ V koších i na dalších místech jsem našel již kolem 40 dokladů, ale peníze v nich zpravidla nebyly“

Muž detailněji popisoval své „kořisti“. Líčil, že často kontaktoval majitele ztracených dokladů, kteří s vděkem dorazili k ubytovně, si vyzvednout své soukromé dokumentace a další náležitosti. Navrácení si spojoval s finanční odměnou, avšak obdrženy dar v něm neakceleroval identitu žebrajícího. Nejvyšší významnost vkládal do navráceného fotoalba, kde měl majitel zvěčněny fotky svého psiho mazlíčka. „Ani nevíte, jak jsou tito lidé za navrácení těchto věcí vděční,“ poznamenal dojatě muž, jako by byl zjevením spasitele.

Z provedeného rozhovoru bylo pozorovatelné, že sentimentalita je aspekt, jenž vytváří koherentnost a smysluplnost interakcí, v nichž se necítí být žádná strana znevýhodněna. Muž, jenž byl vyléčen z rakoviny a vyhoštěn ženou, si udržoval pohled plný optimismu. Bylo zřejmé, jak oceňuje mou snahu vést rozhovor na rovnocenné úrovni. Opět jako předchozí respondent neupřednostňoval peníze před kvalitou interakcí. Avšak peníze, jenž měl muž k dispozici mu dávaly možnost volby. „Mít na ubytovně něco cenného, hned o to přijdu. Avšak já se můžu vždycky sebrat, a odejít“, řekl ve chvíli, kdy chtěl poukázat na svou svobodu, jakou mu finance přináší. Co se týče vztahu k penězům, byl však zastáncem „férovosti“. „ Investoval jsem tak jednou deset korun. Já vím, že o nic nejde, přesto mi kamarád pět dlužil, protože to byl náš společný plán, takže jsem je chtěl nazpět. Nemám rad rvačky, ale pouze pošťuchování“.

Z chování jsem deduktivně vyvodil, že zásadovost skrytá pod určitými pohnutky je spojená s reciprocitou. Oproti zmiňovanému muži, jenž žebral poblíž hlavního nádraží, se konverzace s postarším pánem odlišovala formou vyjádření specifické nezávislosti, jenž byla aktivně vyjednáвана svým popřením méněcennosti a zejména zdůrazněním možností volby. Naopak první respondent, přestože vykazoval známky aktivního žebrání, byl ukotven do role pasivní oběti svou neschopností zpětně vyrovnat obdrženy dar, tudíž svou schopnost vlastní reciprocity omezoval pouze na projevení vděčnosti, jenž pramenila z pouhé přátelské interakce nenarušující jeho důstojnost.

Falešná reciprocita

Čas, jenž jsem strávil v terénu, mě nasměřoval k domněnce, že to není pouze produktivní věk, co odkazuje žebrající k pocitům méněcennosti a ztráty důstojnosti, avšak obecně síla. Síla, jako kvantifikovatelná fyzikální jednotka, je v doslovném slova smyslu v sociálních vědách neměřitelná, avšak koncepce zdraví, maskulinity, moci, či disciplinace jsou zabarveny konotacemi, jenž úzce se silou souvisí. Z pozorování jsem usoudil, že síla se jeví jako jeden z konstitučních prvků vedoucích k morálním dilematům spojených s žebráním a jeho subjektivní kontextualizací. V této kapitole se

pokusím přiblížit vztah síly, jenž se pokusím rekonstruovat na dvou osobních, spíše nechtěných střetech s žebrajícími, jenž ukazují bipolární tendenci dělicí žebrající na ose autenticity, ale morální přijatelnosti.

Terénní poznámky, hlavní nádraží Brno, 5.7.2017. :

Před vstupem do hlavního nádraží postává muž zavalité postavy produktivního věku. Svým oblečením nejeví známky absolutní chudoby a ani svým způsobem chování nevykazuje známky zjevného postižení. Muž přibližující se k mé osobě působí sebevědomě a odhodlaně. V ruce svírá červenou krabičku s neidentifikovatelným obsahem. Přes můj nezájem se snaží se mnou navázat vztah. Avšak namísto oslovení či prosby, pouze napřahuje svou paži v níž drží krabičku směrem k mému tělu, čímž se snaží narušit hranice mého soukromí. Odmítám převzít obsah, avšak muž je neústupný. Krabička, v níž jsou údajně hodinky stále gravituje poblíž mého těla. Mladík se snaží ulehčit situaci slovy: „ Neboj se, v tom není bomba“. Až ve chvíli, kdy na scénu nastupuje pravděpodobně jeho kumpán, muž rezignuje ze své neodbytnosti. K jeho osobě dopadají kárné slova: „ Nech už toho a pojď!“ . Oba jedinci odcházejí, avšak cestou se pokouší nabízet krabičku dalším kolemjdoucím jevících nezájem.

Přestože je skrz mou subjektivnost nebezpečnost jedince pouze intuitivní domněnkou, síla asociovaná s mohutným vzezřením jedince pravděpodobně nevzbuzovala důvěru také v ostatních kolemstojících. Interakce tohoto jedince nepůsobila už na první dojem důvěryhodně, a napomenutí jeho „známého“ tuto domněnku pouze potvrzovalo. Instrumentální forma jednání v sobě implicitně ukrývala konflikt, jenž by následoval po převzetí krabičky. Jednání tohoto muže jsem při své analýze kódoval pod termínem falešné reciprocity, tudíž aktu, jenž vytváří nechtěný závazek. Ze svých zjištění usuzuji, že právě rostoucí síla je inicializační faktor pro potřebnost tvorby neexistujícího závazku, skrze jeho důmyslnost je poté jedinec schopný potenciálního „neoprávněného“ přívýdělku. Ačkoli je síla potřebná k soběstačnému přežití, v případě kariéry žebrajícího je síla spíše překážkou, jenž nutí jedince vymýšlet subversivní strategie, jenž jsou komplementární s klesající mírou autenticity, a tudíž oprávněnosti.

Terénní poznámky, park Lužanky, 27.6.2017. :

V době sobotního odpoledne, kdy jsem s dvěma kamarády seděl nerušeně v parku, mě poctil svou přítomností prostý kluk ve věku kolem sedmi let. Hned úvodní větou, jenž byla směřována k naší skupince, se tázal, zdali bychom mu nekoupili hamburger nebo limonádu. Zvolil přímou strategii, při které nejeví známky provinilosti. Naopak působil, že aplikované jednání je přirozenou rutinou. Přestože jsme odmítali „pomoc“, nabídl jsem dítěti minerální vodu, jenž ležela na trávniku. Kluk nejprve s trochou ostychu uchopil láhev, a poté se z plna hrdla napil. Poté, co mu byla nabídnuta tato pomoc, se cítil mnohem víc součástí naší skupinky, jakoby obdržený dar byl symbolickým gestem pro přetrhání hranic, jimiž se stírá dimenze vlastního soukromí. Toužil si sáhnout na volně položené mobilní telefony, a kamaráda přesvědčil, ať mu půjčí na chvíli kytaru. Klukovo chování bylo vlezlé, a přestože každého z nás oslovoval pane, choval se drze a s neúctou, až jsme byli nuceni jej autoritativně vyzvat k odchodu, čemuž se zjevně bránil.

Přestože byla přítomnost kluka určitým způsobem nepříjemná, jeho chování nebylo spojováno s nebezpečím, či ublížením. Dítě využívalo svou nedostatečnou sílu jako jeden z nástrojů spojovaných

s dětskou neviností. Oproti muži, nutícího lidi přebírat neidentifikovatelné předměty na hlavním nádraží, se v této situaci neobjevovala nevyslovená demarkační linie, jenž jasně oddělovala přístupné a nepřístupné chování. Dítě jako antiteze muže s „krabičkou“ naopak využívalo nedostatků síly jako nástroje pro oprávněnost svého počínání. Oproti muži toužil po seznámení a tvorby blízkosti, jenž byla zvýznamňována sdílností materiálních statků. Zapůjčení kytary v dítěti evokovalo pocity radosti a přináležitosti, jakoby byl vytvářen závazek reciprocit naší důvěrou, již využíval pro stupňující se kladení nároků.

Jak v případě muže na nádraží, tak v případě dítěte v lužáneckém parku sloužily předměty jako nástroje pro ustanovení exkluzivního vztahu založeného na sdílnosti/závazku. V prvním případě však síla sloužila jako zdroj nátlaku dopomáhajícího převzít nabízenou věc – a tudíž k tvorbě falešné reciprocit. V druhém případě absence síly sloužila jako zdroj náklonnosti a sdílnosti – což vedlo také k tvorbě falešné reciprocit, jelikož sdílené předměty byly nabízeny přes nutnou dávku přemlouvání a nevyžadované vlezlosti.

Alternativní způsoby falešné reciprocit

V minulé kapitole jsem nastínil, jakým způsobem se aspekt síly promítá do interakcí, jenž jsou spojovány s převzetím darů ve veřejném prostoru. Avšak falešná reciprocita nekončí pouze vztahem k fyzické konstituci, jelikož jsem během pozorování dospěl k dalším strategiím, skrz které je falešná reciprocita vyjednávána. Mezi signifikantní zjištění patří také morální obligátnost, díky níž si jedinci chrání svou identitu nepostihnutelností, a dále strategie konstruování pomyslné známosti, jenž budou dále rozebírány v nadcházející kapitole.

Útok na morálku

Terénní poznámky, poblíž Armády spásy, Brno, 25. 6. 2017. :

Muž vyššího věku kolem 60 let, který mě aktivně oslovil na ulici Křenové ulici, obdržel v následujících minutách finanční příspěvek dvaceti korun. Volil nepřímou strategii. Konverzaci inicioval zvoláním: „Mohl bych poradit? Vy budete určité místní.“ Poté vyprávěl o práci hlídače, kterou vykonává údajně několik kilometrů za Brnem v Sokolnicích, směrem od tuřanského letiště. K prosbě o finanční výpomoc se dostal oklikou, skrz v práci zapomenuté doklady a peníze. Muž žádal o finanční hotovost na cestu, pod záminkou, že nechce jet na černo. Ryzost mužovy výpovědi, jenž byla spojená s morální zodpovědností ve mně vyvolala určitý pocit obligátnosti. Svou upřímnou výpovědi spojenou o osobní detaily silově působil na morální zásady, přičemž kombinoval pojmy jako jízda na černo a práce. Po několika minutách jsem jej potkal před armádou spásy, kde společně s dalším mužem (zřejmě bezdomovcem), vesele a nezávazně konverzovali. Po jejich zahlédnutí jsem přemítal nad skutečností jeho výpovědi.

Žebrající zvolil strategii sebeospravedlňování, jako by žebřal pouze výjimečně, a jeho prosba byla pouze reprezentací lidského omylu, k němuž mám já – jako vlastník finančního obnosu – řešení.

Falešnou reciprocitu se snažil vytvářet napojením svých trablů na legislativu (jízdy na černo), kterou s mou pomocí nehodlá porušovat. Tímto způsobem jsem byl obětí vyššího závazku, jenž nesouvisel s mou osobou, ale s dohledem na dodržování předpisů, čímž ve mně vytvořil nechtěný reciproční závazek.

Fikce dlouhodobé známosti

Terénní poznámky, poblíž Náměstí Svobody, Brno, 20. 6. 2017.:

Postarší muž upravené vizáže oděn do na první pohled formálního oblečení se ze vzdálenosti několika metrů snaží navodit oční kontakt. Po přivolání mé pozornosti mě pozdravem „dobrý den“ oslovuje, jako bychom byli staří známí. Měl jsem pocit, že čeká na otázku, zda se známe. Po mém optání jsem se dočkal rychlé odpovědi. „Však my se známe z kostela, vy jste student tady na fakultě, no nemám pravdu?“ říká muž přátelským tónem. Když jsem odpověděl, že jej neznám, nevzdával se svého přesvědčení. Situace mi připadala podezřelá, avšak neubráníl jsem se otázce: „Co potřebujete?“. Opět jsem měl pocit, že tuto otázku čekal. „Kdybyste byl tak hodný a dal mi peníze na jídlo, nebo mi tady můžete něco koupit,“ řekl pohotově muž. Když jsem řekl, že pokud počká, zajdu do Billy vzdálené přibližně sto metrů pro vyžadovanou limonádu, vyjádřil nesouhlas. Poté se mě ještě zeptal na cigaretu. Interakce končila dovětkem „zase se potkáme“.

V tomto případě se snažil zkoumaný jedinec vytvořit falešnou reciprocitu způsobem známosti, tudíž formou sdílnosti, skrze kterou se chtěl vymezit sociální distancí, jež byla mezi námi přirozeně vytvořena. S historkou „známe se z kostela“ jsem se již setkal u jedné žebrající ženy předtím, tím pádem jsem muži od první chvíle nevěřil, a vnímal jeho jednání jako strategii na získání přízně. Při tomto střetu s žebrajícím byla vyzorovatelná důležitost vztahu, jako předpoklad pro možné optání k finanční pomoci. Věta „zase se potkáme“ podtrhuje důležitost sociálních vazeb, jenž je zvýznamňována jak za účelem kvality a hloubky interakcí, tak jako forma závazku, jenž má opravňovat dárce k obdarování žebrajícího.

Závěr

Z představených zjištění vyplývá, že jedním z faktorů, jimž žebrající přikládají význam je kvalita interakce. Přestože jsem v určitých případech žebrající neobdaroval, oceňovali mou schopnost vést s nimi rovnocenný dialog. Navození pocitů intimity, blízkosti a známosti shledávám jako faktory, jenž se z dlouhodobého hlediska podílejí na konstrukci spokojenosti žebrajících více než získané peníze.

Naopak ze závěrů mé analýzy vyplývá, že síla je faktor, jenž žebření znesnadňuje, čímž jsou vitální jedinci v tomto případě s vyšší pravděpodobností nuceni využívat rafinovanějších, více subversivních strategií, k nimž může síla dopomáhat. Avšak tyto strategie spojené s nátlakem se s přídržením objektivního nadhledu nemohou stát zdrojem společenské spokojenosti a uznání.

Jeden z výsledných závěrů „falešná reciprocita“ jenž může sloužit jako senzibilizující konstrukt pro pochopení jednání žebrajících, je v mé studii chápána jako pomyslný nástroj, jenž má chránit

důstojnost a sebe-hodnotu žebrajících. Falešná reciprocita je interpretovatelná jako pomyslná náplast – jenž má buď stírat hranici mezi darujícím a obdarovaným, nebo naopak slouží jako nástroj manipulace svou schopností přenést pomyslnou zodpovědnost do rukou potenciálního dárce tvorbou morálního, či odlišného závazku.

Zdroje:

Blumer, H. 1986. *Symbolic interactionism: Perspective and method*. Univ of California Press.

Clapper, T. M. 2012. About beggars. eHow Contributor.

Dean, H., & Melrose, M. 1999. Easy pickings or hard profession? Begging as an economic activity. Pp. 83-101. *Begging Questions-Street-level economic activity and social policy failure*.

Emerson, Robert M., Rachel I. Fretz, and Linda L. Shaw. 1995. *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: University Of Chicago Press.

Hammersley, M., & Atkinson, P. 1995. *Ethnography: Practices and principles*. New York: Routledge. Retrieved December, 2, 2008.

Lankenau, S. E. (1999). STRONGER THAN DIRT Public Humiliation and Status Enhancement among Panhandlers. *Journal of contemporary ethnography*, 28(3): 288-318.

LeCompte, M. D., & Goetz, J. P. 1982. Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review of educational research*, 52(1): 31-60.

Lee, R. M. 1993. *Doing research on sensitive topics*. Sage

Lynch, P. 2005. Understanding and responding to begging. *Melb. UL Rev.*, 29, 518.

Schwandt, T. A. 1994. Constructivist, interpretivist approaches to human inquiry. In *Handbook of Qualitative Research*. 1994. Sage Publications: Thousand Oaks, 118–37.

Sieber, R. T. 1981. Many roles, many faces: Researching school-community relations in a heterogeneous American urban community. *Anthropologists at home in North America: Methods and issues in the study of one's own society*, 202-220.

Vašát, Petr. 2012. „Mezi rezistencí a adaptací: Každodenní praxe třídy nejchudších.“ *Sociologický časopis*, 48 (2): 247-282.

Yusuf, A., Ogungbade, O. K., Omotosho, J. A., AlHassan, Y. S., & Jarimi, M. 2012. Patterns of Street-Begging, Support Services and Vocational Aspirations of People Living With Disabilities in Ilorin, Nigeria.

